

ŠTEFAN ZÁVODNÍK A PAMÍATKY ZASVÄTENÉ SV. CYRILLOVI A METODOVI V OKRESE POVAŽSKÁ BYSTRICA

Štefan Závodník and Monuments Dedicated to St. Cyril and Methodius in the District of Považská Bystrica

Karol Janas

DOI: 10.17846/CL.2019.12.2.107-116

Abstract: JANAS, Karol. *Štefan Závodník and monuments dedicated to Sts. Cyril and Methodius in the district of Považská Bystrica.* The spread of the Cyrillo-Methodian tradition throughout the district of Považská Bystrica is associated with Štefan Závodník, a Roman Catholic priest and national revivalist who worked in the village of Pružina. Thanks to his enthusiasm and intense activity the Cyrillo-Methodian tradition had already been established in the part of the district of Považská Bystrica by the late 19th century. Due to the influence of his ideas the tradition spread also to nearby parishes in the early 20th century. The paper outlines the importance of Štefan Závodník's influence on the dissemination of the Cyrillo-Methodian tradition in the Považská Bystrica district in the 19th and 20th century.

Keywords: *Štefan Závodník, Cyrillo-Methodian tradition, Pružina parish, sacral monuments, district of Považská Bystrica*

Abstrakt: JANAS, Karol. *Štefan Závodník a pamiatky zasvätené sv. Cyrilovi a Metodovi v okrese Považská Bystrica.* V okrese Považská Bystrica je šírenie cyrilo-metodskej tradície späté s osobou národného buditeľa, rímskokatolíckeho kňaza Štefana Závodníka, ktorý pôsobil v obci Pružina. Vďaka jeho intenzívnemu pôsobeniu sa cyrilo-metodská tradícia presadila v časti okresu Považská Bystrica už koncom 19. storočia. Pod vplyvom jeho myšlienok sa od začiatku dvadsiateho storočia dokázala rozšíriť do blízkych farností. Okrem presadzovania cyrilo-metodskej tradície sa pričínal aj o postavenie prvých sakrálnych budov zasvätených práve solúnskym bratom. Postupne v týchto farnostiach vzniklo viacero významných sakrálnych stavieb zasvätených sv. Konštantínovi, sv. Metodovi a ich nasledovníkom. Príspevok načrtáva význam vplyvu Štefana Závodníka na rozširovanie cyrilo-metodskej tradície v okrese Považská Bystrica v 19. a 20. storočí.

Kľúčové slová: *Štefan Závodník, cyrilo-metodská tradícia, farnosť Pružina, sakrálné pamiatky, okres Považská Bystrica*

Rozvoj cyrilo-metodskej tradície v okrese Považská Bystrica je neodmysliteľne spätý s osobou kňaza, národovca a vlasteneckého učiteľa Štefana Závodníka. Jeho snahou bolo povzniesť ľud po stránke hospodárskej, spoločenskej i kultúrnej (LASNK, f. ŠZ, č. j. M116, E21). Narodil sa v roku 1813. Po vysvätení za kňaza sa stal kaplánom vo Veľkej Divine. Súčasne bol vychovávateľom v rodine Čákiovcov na Budatínskom zámku, kde mal možnosť vzdelávať sa v bohatej knižnici. V revolučných rokoch 1848 – 1849 odišiel pred prenasledovaním zo Slovenska. Po návrate na Slovensko v roku 1850 pôsobil celých tridsaťpäť rokov ako farár v Pružine (LASNK, f. ŠZ, M116, č. j. D32). Neskôr sa stal dekanom a školským dozorcóm pružinského dištriktu. Zomrel

v Pružine. Pochovaný je pred miestnym kostolom. Štefan Závodník bol počas celého svojho pôsobenia v Pružine zástancom a propagátorom cyrilo-metodskej myšlienky (LASNK, f. ŠZ, M116, č. j. D28). V tom čase to nebolo obvyklé, pretože na Slovensku bola dominantná márijská tradícia. Cyrilo-metodská tradícia bola navyše vnímaná negatívne vtedajšou uhorskou cirkevnou, ako aj svetskou mocou. Vnímali ju ako presadzovanie cudzích a v Uhorsku neznámych svätcov. Napriek všetkým týmto problémom a obmedzeniam sa Štefan Závodník stal veľkým propagátorom práve cyrilo-metodskej tradície. Ovplyvnil tým nielen farnosť Pružina, v ktorej pôsobil, ale úcta k sv. Cyrilovi a Metodovi sa preniesla aj do okolitých farností okresu Považská Bystrica. V tejto súvislosti je zaujímavé, že dodnes sa cyrilo-metodská tradícia rozvíja takmer výhradne v tých farnostiach, ktoré susedili s pružinskou a kde mali veriaci možnosť prísť do styku s myšlienkami Štefana Závodníka. V iných častiach okresu Považská Bystrica, ako aj širšieho regiónu Horného Považia sa cyrilo-metodská tradícia hlbšie neujala a medzi veriacimi naďalej prevažuje najmä márijská tradícia.¹

Štefan Závodník – propagátor cyrilo-metodskej tradície

Samotný Štefan Závodník bol počas celého obdobia jeho pružinského pôsobenia neúnavným propagátorom cyrilo-metodskej tradície. Podporoval rozvoj cyrilo-metodskej tradície medzi farníkmi v miestnej škole a venoval sa jej aj v svojich kázňach (LASNK, f. ŠZ, M116, č. j. F11). V propagovaní cyrilo-metodskej tradície bol aktívny aj mimo svoju pružinskú farnosť. Zúčastnil sa na celonárodnej cyrilo-metodskej slávnosti v Selciach pri Banskej Bystrici, ktorá sa konala 30. mája 1863. V prítomnosti banskobystrického biskupa Štefana Moyzesa tam predniesol slávnostnú kázeň, v ktorej vyzdvihol význam solúnskych bratov (Latko 2010, 101–102). V roku 1863 sa zúčastnil aj všetkých cyrilo-metodských osláv, ktoré vyvrcholili celonárodnou púťou na Velehrad. Samotný Štefan Závodník pritom osobne organizoval púť veriacich na Velehrad. Na jeho popud sa púte zúčastnili veriaci nielen z pružinskej farnosti, ale aj z celého okresu Považská Bystrica (LASNK, f. ŠZ, M116, č. j. F22).

V propagovaní cyrilo-metodskej tradície však pokračoval najmä vo vlastnej pružinskej farnosti. Vďaka súhlasu nitrianskeho biskupa Augustína Roskoványiho položil v roku 1867 základný kameň pre stavbu kostola sv. Cyrila a Metoda v Mojtíne. Obec Mojtín patrila v tom čase do farnosti Pružina. Nový kostol zasvätený sv. Cyrilovi a Metodovi v Mojtíne sa tak mal stať filiálnym kostolom pružinského farského kostola (LASNK, f. ŠZ, M116, č. j. H2). Plány nového kostola v Mojtíne vyhotovil staviteľ M. Urbánek zo Vsetína, ktorý mal s podobnými stavbami skúsenosti. V minulosti totiž už projektoval kostol sv. Cyrila a Metoda v Dohňanoch. Kostol v Mojtíne mal mať podľa pôvodného projektu dve veže, ktoré by symbolizovali práve slovanských apoštolov sv. Cyrila a Metoda. Takáto symbolika sa však uhorským úradom nepozdávala a nakoniec povolili na kostole len jednu vežu. Stavba kostola v Mojtíne trvala viac ako sedem rokov a stála 60 000 zlatých. Slávnostná posviacka sa uskutočnila 3. októbra 1875. Na hlavnom oltári bol umiestnený veľký obraz sv. Cyrila a Metoda, no i v tomto prípade sa Štefan Závodník obával obvinenia z presadzovania cudzích svätých v Uhorsku. Prezieravo preto, aby predišiel podobným obvineniam, zadovážil do mojtínskeho kostola aj obrazy Nepoškvrneného počatia Panny Márie a sv. Štefana, prvého uhorského kráľa. Autorom všetkých troch obrazov bol známy slovenský maliar Jozef Božetech Klemens (Cimbala 2013, 36–38).

¹ V tejto súvislosti je zaujímavé, že informácie o kostoloch reflektujúcich cyrilo-metodskú tradíciu v okrese Považská Bystrica úplne chýbajú v práci V. Gálovej a J. Gála, ktorí mapovali kostoly a kaplnky, ktoré túto tradíciu na Slovensku pripomínajú (Gálová – Gál 2008, 347–356).

Cyrilo-metodské pamiatky v meste Považská Bystrica

Pri pátraní po vplyve Štefana Závodníka na rozvoj cyrilo-metodskej tradície v okrese Považská Bystrica sa zákonite dostávame do Považskej Bystrice. Cyrilo-metodská tradícia sa do mesta preniesla vďaka úzkemu styku s pružinskou farnosťou. Obec povážskobystrického okresu Podskalie a Ďurďové i napriek tomu, že jedna leží v pružinskej a druhá v podskalskej farnosti, sú od seba vzdialené doslova pár sto metrov. Veľmi dobré boli vzťahy tak medzi obyvateľmi farností, ako aj ich správcami. Navzájom sa navštevovali a myšlienkovy ovplyvňovali. Dokonca do roku 1788 patrila do podskalskej farnosti aj samotná Pružina, Tŕstie a Bristenné, ktoré je dnes miestnou časťou Pružiny. Do podskalskej farnosti patrila až do roku 2011 obec Horný Moštenec. Obec bola dlho samostatná, no v roku 1979 sa integrovala a stala súčasťou mesta Považská Bystrica (Janas 2018, 67). A tak môžeme sledovať ako sa z pružinskej doliny preniesla vďaka Štefanovi Závodníkovi cyrilo-metodská tradícia do mesta Považská Bystrica cez miestnu časť Horný Moštenec. Je to zaujímavé pátranie, najmä ak si uvedomíme, že v meste Považská Bystrica uctievanie sv. Cyrila a Metoda končí a s výnimkou pružinskej farnosti už nikde inde v okrese Považská Bystrica ďalšie významnejšie sakrálne pamiatky zasvätené solúnskym bratom nenájdeme.²

V samotnom meste Považská Bystrica je však vďaka tomu viacero sakrálnych pamiatok, ktoré sú späté so svätými Cyrilom a Metodom a ich nasledovníkmi. Najvýznamnejšími sú kostoly v mestských častiach Považskej Bystrice Horný Moštenec a Dolný Moštenec. V ich prípade je taktiež zaujímavé, že napriek tomu, že sa nachádzajú v tesnej blízkosti a sú územne takmer zrasené, v minulosti patrili do rozdielnych farností. Horný Moštenec patrila do farnosti Podskalie, Dolný Moštenec bol súčasťou povážskobystrickej farnosti. Dolný Moštenec bol pôvodne taktiež samostatnou obcou a s Považskou Bystricou sa integroval taktiež v roku 1979 (Janas 2017, 25). V oboch obciach, dnes mestských častiach, sa presadila cyrilo-metodská tradícia a ich kostoly sú jej zasvätené. Staršia, a z historického hľadiska významnejšia pamiatka, je kostol v Hornom Moštenci. Kostol je zasvätený solúnskym bratom sv. Cyrilovi a Metodovi a je významným sakrálnym objektom v meste Považská Bystrica. Cirkevne patrila v čase budovania Horný Moštenec ako filiálka do farnosti Podskalie. (ŠAT – APPB, f. OÚMNVP, k. 2, č. j. 4364/46). V kronike podskalskej farnosti sa môžeme dočítať, že úcta sv. Cyrila a Metoda do nej prenikla v devätnástom storočí práve zásluhou národného buditeľa Štefana Závodníka, ktorý pôsobil v susednej farnosti v Pružine. O jeho veľkom vplyve a vzájomnej previazanosti pružinskej a podskalskej farnosti svedčí i to, že do mojťínskeho chrámu po jeho dobudovaní putovali na sviatok slovanských apoštolov aj veriaci z podskalskej farnosti (Bagin 1985, 57-58). A obe farnosti boli previazané aj s Považskou Bystricou. Dôkazom toho je, že v neskoršom období chodili pružinskí veriaci každoročne spoločne s hornomoštenskými a dolnomoštenskými v spoločnej procesii na oslavy sviatku Božieho srdca do Považskej Bystrice. Tradície spoločných procesií sa zachovali až do päťdesiatych rokov dvadsiateho storočia, keď sa za totalitného režimu utlmili (AOP, D, KRKFP, 52), no vzájomné vzťahy a ovplyvňovanie sa zachovalo počas celého dvadsiateho storočia. Cyrilo-metodská tradícia bola veľmi silná najmä v Hornom Moštenci a aj preto sa veriaci rozhodli požiadať, aby bol nový kostol, ktorý v obci plánovali postaviť, zasvätený sv. Cyrilovi a Metodovi. V Hornom Moštenci kostol nebol až do polovice dvadsiateho storočia a veriaci tak museli chodiť na pobožnosti do niekoľko kilometrov vzdialeného Podskalia. Stavbu kostola navrhli veriaci už v roku 1945, aby tak prejavili vďaka za ochranu počas druhej svetovej vojny. Myšlienku na stavbu kostola

² V povážskobystrickom okrese sa okrem spomínaných sakrálnych pamiatok nachádzajú už len obraz sv. Cyrila a Metoda v kostole a muky so sv. Cyrilom a Metodom, ako aj sv. Gorazdom pred kostolom v Hornej Marikovej a maľba sv. Cyrila a Metoda na stene kostola v Papradne. Spojitosť so Štefanom Zábojníkom a jeho aktivitami sa v týchto prípadoch nepodarilo preukázať.

v Hornom Moštenci inicioval správca farnosti Podskalie Jozef Fridrich. Návrh sa stretol s veľkým ohlasom a takmer ihneď sa začalo s prípravnými prácami a získavaním potrebných finančných zdrojov. Projekt pripravil architekt Jozef Hrabáčka z Považskej Bystrice. O výstavbu kostolíka sa však pričínili najmä veriaci z Horného Moštenca. Sami zháňali na stavbu materiál, usporadúvali zbierky. V tejto súvislosti je zaujímavé, že napriek nastupujúcej totalite mali v roku 1948 povolené vykonať zbierku na stavbu kostola aj v Považských strojárňach, ktoré už boli plne pod kontrolou nastupujúceho komunistického režimu. Podarilo sa im to vďaka ústretovosti dlhoročného riaditeľa podniku Jaroslava Kubíka, ktorý sa vždy snažil držať podnik bokom od politických vplyvov. Navyše v roku 1948 ešte rezonovali povinnosti voči cirkevným stavbám v okrese Považská Bystrica, ku ktorým sa podnik zaviazal po svojom vzniku v roku 1929.³ V Považských strojárňach nakoniec na stavbu hornomoštenského kostola vybrali na tú dobu úctyhodnú sumu 33 000 Kčs. Na stavbu prispeli aj vystaňovalci z Horného Moštenca, z Ameriky, no i z Čiech či Moravy. Všetko potrebné drevo na stavbu venoval hornomoštenský urbár, no najväčší kus práce pod vedením farára Fridricha urobili obyvatelia Horného Moštenca, ktorí si kostol svojpomocne aj postavili (AMPB, f. KMČ, KOHM, 10).

Základy kostola sa začali kopať v roku 1948. Samotná stavba prebiehala v rokoch 1948 – 1950. Napriek nástupu komunistického režimu, ktorý bol v nepriateľskom vzťahu k rímskokatolíckej cirkvi, práce na výstavbe kostola nerušene pokračovali. V tejto súvislosti je zaujímavé, že predstavitelia režimu sa stavbu kostola neodvážili zastaviť. Stavbou totiž žila celá obec a všetci sa tešili z úspešného pokračovania prác. Na zasadnutiach pléna či rady miestneho národného výboru, ktoré už kontrolovali komunisti, preto stavbu kostola úplne ignorovali a nespomínali ju ani v zápisniciach zo zasadnutí. Stavbu kostola nespomínajú ani v plánoch na stavebný rozvoj obce, hoci išlo o najvýznamnejšiu a najväčšiu stavebnú aktivitu počas niekoľkých rokov. Zmohli sa len na pravidelné konštatovanie, že v obci zlyháva kultúrno-osvetová komisia, ktorá si neplní svoje úlohy a nevenuje patričnú pozornosť osvetovej činnosti medzi obyvateľmi (ŠAT – PAPP, f. MNVHM, k. 1, č. j. 27/56). Napriek tomu, či možno práve vďaka tomu, stavba kostola úspešne pokračovala. Na začiatku roka 1950 bola dokončená hrubá stavba a začalo sa s úpravami interiéru. Po dokončení nevyhnutných úprav povolil v októbri 1950 slúžiť sv. omše v novom filiálnom kostole v Hornom Moštenci nitriansky biskup dr. Eduard Nécsey. Kostol posvätil k úcte slovanských apoštolov sv. Cyrila a Metoda čestný kanonik, považskobystrický dekan, farár Štefan Bergendy. Na celkový výraz sakrálneho objektu významne vplývali názory veriacich z Horného Moštenca. Autor projektu rešpektoval vôľu veriaceho ľudu, preto je jednolodový kostol navrhnutý v tradičnom chápaní vo vzťahu k tvorbe priestoru a k usporiadaniu základných kompozičných prvkov. Polkruhové presbytérium je presvetlené piatimi úzkymi vysokými oknami, ukončenými jednoduchým oblúkom. V porovnaní s kostolnou loďou presbytérium je zúžené. Uzáver lode tvorí chór a vstup do kostola, z ktorého je nástup do veže. Kostolná veža s obdĺžnikovými zvukovými oknami je nadstavaná nad sedlovú strechu sakrálneho objektu a má jednoduchú ihlanovú striešku. Veľmi vkusne je vyzdobený aj interiér kostola. V interiéri hornomoštenského kostola je umiestnený veľký kríž s Ukrižovaním a dve sadrové sochy solúnskych bratov. Sv. Konštantín-Cyryl má oblečené mníšske rúcho. V pravej ruke drží zatvorenú knihu, v ľavej ruke drží dvojramenný kríž. Sv. Metod, ako prvý slovanský arcibiskup, má na sebe oblečené slávnostné omšové rúcho. Pravou rukou dáva požehnanie, v ľavej ruke má obraz Posledného súdu (AOP, D, KRKFP, 44-45). Napriek tomu, že kostol bol posvätený už v roku 1950, úpravy na ňom a najmä na jeho vnútorných priestoroch pokračovali až do roku 1955 (AMPB, f. KMČ, KOHM, 10). Následne požiadal farár Fridrich biskupský úrad v Nitre o licenciu benedicendi pre preláta a kanonika Rudolfa Formánka za účelom

³ Riaditeľ Považských strojární Jaroslav Kubík, ktorý podnik riadil od roku 1936, bol v roku 1949 odvolaný (Janas 2009, 82).

vykonania posviacky. O utužujúcej sa totalite svedčí i to, že súhlas muselo okrem biskupského úradu udeliť aj cirkevné oddelenie Krajského národného výboru v Žiline (AOP, D, č. j. 24/55). Farár Fridrich nakoniec všetky povolenia získal a 10. júla 1955 kostol v Hornom Moštenci kanonik Formánek definitívne posvätil (AOP, D, KRKFP, 45).

Druhým významným kostolom, ktorý reflektuje cyrilo-metodskú tradíciu v okrese, ako aj v meste Považská Bystrica, je kostol sv. Gorazda v Dolnom Moštenci. Jeho výstavbu iniciovala rímskokatolícka farnosť v Považskej Bystrici, pod ktorú Dolný Moštenec patrila (ARKFPB, D, ZKV). Myšlienka na vybudovanie kostola v Dolnom Moštenci mala dlhú tradíciu. Dolný Moštenec bola veľká obec, ktorá bola od Považskej Bystrice vzdialená niekoľko kilometrov. Po začlenení do Považskej Bystrice síce získala pravidelné spojenie so sídlom farnosti, no dochádzanie na bohoslužby bolo naďalej zložité, najmä ak komunistický režim nebol cirkvi naklonený a cesta autobusom na omše bola, kvôli úmyselne zle postavenému grafikonu autobusovej dopravy, veľmi komplikovaná (AMPB, f. KMČ, KOHM, 11). Aj preto chodilo mnoho obyvateľov Dolného Moštenca na bohoslužby radšej do neďalekého Horného Moštenca, kde prišli do styku práve s cyrilo-metodskou tradíciou. Napriek tomu neprestávali dúfať v možnosť vybudovania vlastného kostola v Dolnom Moštenci. Počas trvania komunistického režimu však bola takáto možnosť nereálna. Situácia sa zmenila po roku 1989 a následnom uvoľnení politických, ako aj cirkevných pomerov. Veriaci využili uvoľnenie a okamžite oživilí myšlienku výstavby nového kostola. Podporoval ich v tom najmä považskobystrický farár a dekan, kanonik Ladislav Herman, ktorý výstavbu nového kostola aj inicioval. Základný kameň nového kostola v Dolnom Moštenci posvätil 22. apríla 1990 v Bratislave, počas návštevy Slovenska, pápež Ján Pavol II. Od posvätenia základného kameňa po výstavbu kostola uplynula dlhá doba. Zdržanie stavby malo viacero príčin. Spôsobené bolo najmä dlhou prípravou projektu, no i nedostatkom finančných prostriedkov, ako aj hľadaním vhodného miesta pre umiestnenie kostola (Chrám 2001, 37-38). Miesto, kde bude kostol v Dolnom Moštenci stáť, bolo potrebné vyriešiť ako prvé. Farská rada vytypovala priestor v centre obce Dolný Moštenec. Problémom tejto lokalizácie však bolo, že pozemky patrili súkromnej osobe. Vlastník pozemkov, Alojz Kolek, nakoniec s výstavbou kostola súhlasil a pozemky 15. apríla 1994 predal rímskokatolíckej cirkvi za 1 300 000 Sk. Až následne sa mohlo začať s prípravou projektu kostola. Plán kostola podľa návrhu Ing. arch. Babčana schválil biskupský úrad v Nitre na základe posudku diecéznej liturgickej komisie. Autormi projektu kostola boli Ing. arch. Eduard Kolek a Ing. arch. Marta Koleková. Projektovú dokumentáciu vypracoval F. G. Projekt so sídlom na Karloveskej 64 v Bratislave (AOÚPB, f. DM, č. j. ŽP 1235/98). Náklady na stavbu boli naprojektované na 3 000 000 Sk. Kostol sa mal financovať z prostriedkov rímskokatolíckej farnosti v Považskej Bystrici, z milodarov veriacich a finančná pomoc prišla aj z Nemecka od Kirche in not Ostprieserhilfe. Po získaní finančných prostriedkov sa mohlo prikrčiť k samotnej stavbe. O územné rozhodnutie považskobystrická farnosť požiadala 17. júla 1997 a dostala ho od Okresného úradu v Považskej Bystrici 10. októbra 1997. Po vydaní územného rozhodnutia sa prikrčilo k žiadosti o stavebné povolenie. Rímskokatolícka farnosť v Považskej Bystrici požiadala o stavebné povolenie na stavbu kostola v Dolnom Moštenci 24. júla 1998. Povolenie vydával taktiež vtedajší okresný úrad, odbor životného prostredia. Stavebné povolenie vydal Okresný úrad v Považskej Bystrici 19. júla 1998. Následne sa mohlo prikrčiť k samotnej stavbe, no realizácia si vyžiadala mnoho nečakaných úprav, s ktorými sa v projekte nepočítalo. Napríklad ešte pred začatím stavby bolo potrebné vyregulovať potok Mošteník, ktorý tečie v tesnej blízkosti stavby. Pravidelne sa vylieval z koryta, pričom zaplavoval územie, na ktorom mal stáť nový kostol. Farnosť preto podala 21. júna 1998 žiadosť o úpravu potoka, v čom jej Okresný úrad v Považskej Bystrici vyhovel. Kostol sv. Gorazda sa po tomto zdržaní začal stavať 9. októbra 1998. Rozhodnutie o umiestnení stavby okresný úrad vydal 10. decembra 1998 (AOÚPB, f. KDM, č. j. ŽP 98/01093-FX9-A/10-st). Stavba nového kostola v Dolnom Moštenci

trvala necelé tri roky. Zemné práce sa urobili ešte v roku 1998. Hrubá stavba bola dokončená v roku 1999 a strecha, inštalácie a vnútorné omietky boli hotové v roku 2000. Následne sa začalo s úpravami interiéru. Sochu sv. Gorazda spolu s vnútorným liturgickým zariadením vyhotovil Dominik Monček. V kostole sú tri zvony pod menami sv. Gorazd, Panna Mária a sv. Ladislav. Odľal ich Jozef Tkadlec v Halenkove na Morave. Po dokončení posledných stavebných prác sa začalo s prípravami na kolaudáciu a posvätenie kostola. Kolaudačné rozhodnutie bolo Okresným úradom v Považskej Bystrici vydané 26. júla 2001. Kostol posvätil 29. júla 2001 nitriansky sídelný biskup Ján Chryzostom Korec (Borčányi 2016, 82).

Dolnomoštenský kostol fungoval po posvätení spočiatku ako filiálny kostol farnosti Považská Bystrica-mesto. Situácia sa zmenila v roku 2011. Rozširovanie Horného Moštenca, ako aj Dolného Moštenca, ich postupná vzájomná integrácia, ako aj integrácia s mestom Považská Bystrica si vyžiadala aj zmeny v cirkevnej správe. Najmä spojenie Horného Moštenca s Podskalím v jednej farnosti bolo veľmi nepraktické. Vzdialenosť medzi Horným Moštencom a Podskalím bola po cestách II. a III. triedy viac ako desať kilometrov. Cez hory a po lesných cestách bola vzdialenosť filiálky v Hornom Moštenci od farského kostola v Podskalí takmer päť kilometrov. Naproti tomu boli Horný a Dolný Moštenec, ako pri sebe ležiace mestské časti, na začiatku 21. storočia už takmer úplne zrastené. Z kostola v Hornom Moštenci do kostola v Dolnom Moštenci to boli necelé dva kilometre, pričom jediná cestná komunikácia z Horného Moštenca do Podskalí prechádzala práve cez Dolný Moštenec. Takže veriaci z Horného Moštenca, ktorí chceli autom ísť do farského kostola v Podskalí, museli prejsť cez Dolný Moštenec a pokračovať ďalej ešte niekoľko kilometrov. Spojenie autobusmi bolo ešte horšie. Keďže priame autobusové spojenie medzi Horným Moštencom a Podskalím nikdy neexistovalo, museli sa veriaci z Horného Moštenca najskôr prepraviť do Považskej Bystrice a potom pokračovať ďalším spojmom do Podskalí (ŠAPB, f. OÚMNVP, k. 2, č. j. 4518/48). Bolo to veľmi nepraktické a komplikované. Aj preto prišlo k rozhodnutiu o spojení Horného a Dolného Moštenca do jednej samostatnej farnosti. Rozhodnutie prijal žilinský biskup Tomáš Galis, ktorý zriadil 4. júla 2011 v Dolnom Moštenci samostatnú farnosť. Kostol sv. Gorazda v Dolnom Moštenci sa stal farským kostolom. K farnosti bol pričlenený Horný Moštenec, ktorý dovtedy patril pod farnosť v Podskalí. Kostol sv. Cyrila a Metoda v Hornom Moštenci sa stal filiálkou kostola sv. Gorazda v Dolnom Moštenci. Okrem Horného Moštenca bol k novej farnosti pričlenený aj Cingelov Laz, ktorý spoločne s Dolným Moštencom dovtedy patril pod farnosť Považská Bystrica-mesto (ARKFPB, D, ZKOBD). Zápisnicu o kánonickom oznámení biskupského dekrétu, zriaďujúceho farnosť Dolný Moštenec, uviedli do platnosti 4. novembra 2011 počas slávnostnej sv. omše, ktorú celebroidal biskup Tomáš Galis. Slávnostné okamihy vzniku novej farnosti umocnilo i to, že vo farnosti Dolný Moštenec boli 19. augusta 2011 vystavené ostatky sv. Cyrila (ARKFDM, D, č. j. PROT č. 1387/2011.).

Cyrilo-metodské dvojkríže

Ďalšími významnými pamätihodnosťami, pripomínajúcimi sv. Cyrila a Metoda, sú cyrilo-metodské dvojkríže. Svoj odraz našli aj v okrese a meste Považská Bystrica, no i v tomto prípade je podobne ako pri kostoloch zaujímavé, že ide prioritne o miesta, ktoré sú späté s pružinskou farnosťou a s vplyvom Štefana Závodníka. Do pružinskej farnosti, v ktorej pôsobil, patrí dodnes neďaleká obec Ďurďové. Cyrilo-metodská tradícia si našla svoje miesto aj v tejto obci. Pri príležitosti 1150. výročia príchodu sv. Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu v nej postavili dvojkríž. Obyvatelia Ďurďového sa ho rozhodli postaviť nad obcou na Stolovej skale. S pomocou dobrovoľníkov a v spolupráci s obecným úradom sa dielo podarilo zrealizovať. Dvanásťmetrový cyrilo-metodský dvojkríž postavili 29. augusta 2013. Cyrilo-metodský dvojkríž stojí nad kaplnkou Panny

Márie, ktorá pochádza z roku 1834. Kríž bol postavený a vysvätený za účasti dekana pružinskej farnosti Pavla Gavendu a farára z Podskalia Pavla Marettu. Ďalší cyrilo-metodský dvojkríž sa nachádza v Hornom Moštenci. Posvätený bol taktiež pri príležitosti 1150. výročia príchodu sv. Cyrila a sv. Metoda na naše územie. Pridali sa však aj ďalšie výročia, a to 150. výročie vzniku Matice slovenskej a 20. výročie vzniku Slovenskej republiky v roku 2013 (Kohút 2018, 18). Cyrilo-metodský dvojkríž sa nachádza aj v považskobystrickej miestnej časti Dolný Moštenec. Stojí na skalnatom bradle nazývanom „Skalica“, s ktorým je zviazaných mnoho povestí o tejto miestnej časti. Dvojkríž je dobre viditeľný z viacerých strán. Pôvodne na tomto mieste stál kríž drevený, ktorý bol taktiež posvätený 5. júla 1990, na sviatok sv. Cyrila a Metoda. Postupom času však chátral a bolo ho potrebné vymeniť. O jeho výmenu sa v roku 2016 pričínili obyvatelia Dolného Moštencia, ktorí nahradili pôvodný kríž kovovým dvojkrížom. V samotnom meste Považská Bystrica je najznámejším a najnavštevovanejším pamätník s cyrilo-metodským dvojkrížom v oddychovej zóne mesta Považská Bystrica pri rieke Domanižanka. Dvojkríž bol požehnaný v roku Sedembolestnej Panny Márie, patrónky Slovenska, 15. septembra 2014. Cyrilo-metodský dvojkríž bol podobne ako dvojkríž v Hornom Moštenci zhotovený ako spomienka pri príležitosti 1150. výročia príchodu sv. Cyrila a sv. Metoda na naše územie, 20. výročia vzniku Slovenskej republiky a 90. výročia založenia Miestneho odboru Matice slovenskej v Považskej Bystrici (Priniesli 2014, 5). Požehnal ho dekan Farnosti Považská Bystrica Pavol Mazúch a pri tejto príležitosti bola prednesená báseň Slová úcty a vďaky od miestneho historika Teodora Kohúta (Kováčik 2014, 2).

Obraz sv. Cyrila a Metoda v považskobystrickom kostole

Poslednou významnou cyrilo-metodskou pamätihodnosťou okresu Považská Bystrica je obraz solúnskych bratov v považskobystrickom kostole. Obraz sa nachádza vo farskom kostole Navštívenia Panny Márie v Považskej Bystrici, v zadnej časti vpravo. Namaľoval ho významný rodák z Považskej Bystrice, akademický maliar Ján Rojko. Obraz bol požehnaný v roku 2013. Podobne ako pri kostoloch či dvojkrížoch aj genéza vzniku obrazu má dlhoročnú históriu. Myšlienka namaľovať podobizeň solúnskych bratov Cyrila a Metoda vznikla u výtvarníka Jána Rojka už v roku 1970. Sakrálna tvorba patrila medzi jeho obľúbené. Svedčia o tom jeho maľby a portréty svätých, ktoré zdobia viaceré chrámy na Slovensku. V roku 1970 pripravoval návrhy malieb aj do považskobystrického kostola. Nakoniec z nich z dôvodu nepriazne vtedajšieho režimu vzišlo. Po roku 1989 myšlienka ozdobiť stenu kostola podobizňou solúnskych bratov pri príležitosti výročia ich príchodu na Veľkú Moravu opäť ožila. Pôvodný návrh z roku 1970 však prešiel zmenami. Na pôvodnom návrhu bol okrem Cyrila a Metoda vyobrazený aj Kristus podávajúci chudobným chlieb. Autor nakoniec zostal len pri podobizni oboch solúnskych bratov. Súčasná maľba je osadená do dreveného rámu (Vávrová 2013, 9).

Záver

Cyrilo-metodská tradícia a jej šírenie v okrese Považská Bystrica je dodnes málo spracovaná. Je to spôsobené možno aj tým, že rozvoj cyrilo-metodskej tradície na našom území bol v devätnástom, ako aj dvadsiatom storočí spojený s mnohými problémami. V 19. storočí narážal na odpor uhorskej svetskej, ako aj cirkevnej vrchnosti, no a v 20. storočí jej dlhodobejšiemu rozvoju zabránil nástup komunistickej totality, ktorá nemala záujem o propagáciu žiadnych cirkevných svätých, nielen sv. Cyrila a sv. Metoda. Ich význam komunistický režim nemohol zo slovenských dejín úplne vymazať, zredukoval ho však na oblasť rozvoja vzdelanosti a lingvistiky, prípadne

na spory s franskou cirkevnou vrchnosťou. V cirkevnej oblasti sa význam cyrilo-metodskej tradície opätovne začal zvýrazňovať až po páde komunistickej totality v roku 1989 (Ivanič 2018, 65-82). Opätovne sa dostal do popredia aj ich význam v oblasti cirkevnej. Prejavilo sa to aj v opravách a budovaní nových sakrálnych budov a viac či menej významných pamiatok, ktoré si mali pripomínať sv. Cyrila a sv. Metoda, ako aj ich význam pre Slovensko.

REFERENCES

Primary sources

- Archív Mesta Považská Bystrica (ďalej AMPB), fond (ďalej f.) Kroniky miestnych častí (ďalej KMČ), Kronika obce Horný Moštenec (ďalej KOHM).
- Archív Obce Podskalie (ďalej AOP), Dokumenty (ďalej D), Kronika rímskokatolíckej farnosti v Poskalí (ďalej KRKFP), číslo jednotky (č. j.).
- Archív Okresného úradu v Považskej Bystrici (ďalej AOUPB), fond (ďalej f.) Kostol Dolný Moštenec (ďalej KDM), číslo jednotky (č. j.).
- Archív rímsko-katolíckej farnosti v Dolnom Moštenci (ďalej ARKFD), Dokumenty (ďalej D), číslo jednotky (č. j.).
- Archív rímsko-katolíckej farnosti v Považskej Bystrici (ďalej ARKFPB), Dokumenty (ďalej D), Zápisnica o kánonickom oznámení biskupského dekrétu zriaďujúceho farnosť Dolný Moštenec (ďalej ZKOB).
- Archív rímsko-katolíckej farnosti v Považskej Bystrici (ďalej ARKFPB), Dokumenty (ďalej D), Zápisnice z kanonických vizitácií (ďalej ZKV).
- Literárny archív Slovenskej národnej knižnice v Martine (ďalej LASNK), fond (ďalej f.) Štefan Závodník (ďalej ŠZ), kartón (ďalej k.), číslo jednotky (č. j.).
- Štátny archív Trenčín, pracovisko Archív Považská Bystrica (ďalej ŠAT - PAPB), fond (ďalej f.) Miestny národný výbor v Hornom Moštenci (ďalej MNVHM), kartón (ďalej k.), číslo jednotky (č. j.).
- Štátny archív Trenčín, pracovisko Archív Považská Bystrica (ďalej ŠAT - PAPB), fond (ďalej f.), Obvodný úrad miestnych národných výborov v Pružine (ďalej OÚMNVP), kartón (ďalej k.), číslo jednotky (č. j.).

Secondary sources

- BAGIN, Anton. 1985. Cyrilometodské kostoly a kaplnky na Slovensku. Bratislava.
- BORČÁNYI, Jozef. 2016. Katolíckym perom spod Manína. Považská Bystrica.
- CIMBALA, Marek. 2013. Štefan Závodník. Meritissimus parochus (najzaslúžilejší farár). Pružina.
- GÁLOVÁ, Valentína – GÁL, Jozef. 2008. Kostoly a kaplnky na Slovensku, ktoré v názvoch a výzdobe pripomínajú cyrilometodskú tradíciu. In: MICHALOV, Jozef et al. (eds.). Význam kultúrneho dedičstva sv. Cyrila a Metoda pre Európu. Nitra. 347-356.
- Chrám. 2001. Chrám Navštívenia Panny Márie v Považskej Bystrici a dejiny považskobystrickej farnosti. 2001. Považská Bystrica.
- IVANIČ, Peter. 2018. Cyrilo-metodská úcta na Slovensku v 19. a 20. Storočí. In: Cyrilometodská tradície v novodobých československých dejinách. Zlín, 65-82.
- JANAS, Karol. 2009. Považské strojárne. Od Muničky po ZVL. Žilina.
- JANAS, Karol. 2018. Príbehy z dejín mesta. Považská Bystrica v 20. storočí. Trenčín.

- JANAS, Karol. 2017. V rokoch normalizácie. Považská Bystrica v rokoch 1969 – 1989. Trenčín.
- KOHÚT, Teodor. 2018. Horný Moštenec v toku storočí. Považská Bystrica.
- KOVÁČIK, Milan. 2014. Pri príležitosti sviatku odhalili a požehnali dvojkríž. In Považskobystrické novinky, XVIII/38, 23. september 2014, 2.
- LATKO, Albín. 2010. Čo ukrýval tajomný archív. Štefan Závodník ako ho nepoznáme. Martin.
- Priniesli 2014. Priniesli nám najväčší dar. In Na pamäť Sedembolestnej Panny Márie a sv. Cyrila a sv. Metoda. Považská Bystrica.
- VÁVROVÁ, Katarína. 2013. Cyril a Metod po rokoch predsa v kostole. In Považskobystrické novinky XVII/27, 2. júl 2013, 9.

SUMMARY: ŠTEFAN ZÁVODNÍK AND MONUMENTS DEDICATED TO STS. CYRIL AND METHODIUS IN THE DISTRICT OF POVAŽSKÁ BYSTRICA. Cyrillo-Methodian tradition belongs to one of the most fundamental aspects which helped to shape both the Slovak nationhood and clerical tradition. Therefore, it is very interesting to examine its path and find out the concerns and strains which the tradition in Slovakia was facing in the past, and also to study the impact it had on ecclesiastical background and history. Despite the fact that Cyril and Methodius have been the patrons of Slovakia and Europe, the Cyrillo-Methodian tradition was almost unknown in Slovakia at the end of the 19th century. There are several reasons why the Cyrillo-Methodian tradition was very difficult to implement at the time. That was happening mainly due to other prevailing traditions in Hungary. Secular as well as ecclesiastical representatives of Hungary refused the Cyrillo-Methodian tradition as a means which promoted the veneration of non-Hungarian saints. Actually, the Marian tradition had been kept in Hungary and has remained popular until today. The worship of different saints was typical for Hungarian context, mainly those that were closely linked to Hungarian history and statehood. Unfortunately, Slovakia was under this influence and pressure as well. Recognizably, there are very few sacred buildings dedicated to Cyril and Methodius in Slovakia as a result of this policy and most of those which can be identified were consecrated in the twentieth century. The more ancient ones dedicated to St. Constantine, St. Methodius or their followers and disciples are very rare and scarce. Their existence is almost always closely related to an influential person who promoted the Cyrillo-Methodian tradition and convinced the community of the significance of the Holy Brothers from Thessalonica. This was the case in Northern Považie, too. In this strongly Slovak ethnic region the Cyrillo-Methodian tradition was hard to implement. The spread of the Cyrillo-Methodian tradition throughout the district of Považská Bystrica is associated with Štefan Závodník, a Roman Catholic priest and national revivalist who worked in the village of Pružina. He was the initiator of many activities and projects with the beneficial effect on the community and he had a great influence on the inhabitants within his parish and its surrounding area. Besides his promotion of the Cyrillo-Methodian tradition he also contributed to construction of several sacral buildings dedicated to the Holy Brothers. Thanks to his enthusiasm and intense activity the Cyrillo-Methodian tradition had already been established in the part of the district of Považská Bystrica by the late 19th century. The importance of Štefan Závodník's work has been emphasized due to the fact that the Cyrillo-Methodian tradition was implemented also outside the village of Pružina, his parish. Under the influence of his ideas the tradition spread to nearby parishes in the twentieth century. Gradually, a number of significant sacral buildings were dedicated to St. Constantine, St. Methodius and their followers. Štefan Závodník's efforts are noticeably influential because in other parts of the county the Cyrillo-Methodian tradition did not appear and spread so naturally. Nowadays, thanks to the progress in education and knowledge in the fields of linguistics, history and archaeology the respect towards Cyrillo-Methodian tradition is in considerable contrast with previous eras and it has become an inseparable part of both ecclesiastical and secular human lives.

KAROL JANAS

Doc. PhDr. PaedDr. Karol Janas, PhD.
Alexander Dubček University in Trenčín
Department of Political Science
Študentská 2
911 50 Trenčín
Slovakia
karol.janas@tnuni.sk